

VERHOOR VAN MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING EEN ZAAK VAN DE POLITIE

*Interview met Jannie van der Sleen
door Annematt Collot d'Escury*

Verhoor van mensen met een verstandelijke beperking is een zaak van de politie, zo denkt minister Donner er over. Jannie van der Sleen is psycholoog. Zij is directeur van Kinterview, een bedrijf gespecialiseerd in het horen van (jonge) getuigen en verdachten. Zij heeft in diverse zaken kinderen verhoord of politierechercheurs ondersteund bij het verhoor. Onlangs heeft de minister beslist dat het verhoor van zowel verdachten als vermeende slachtoffers/getuigen met een verstandelijke beperking in zedenzaken dient te worden uitgevoerd door opsporingsambtenaren van de politie en niet door externe deskundigen (9 maart 2009 Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving).

Vereist het horen van kinderen en of verstandelijk beperkten niet specifieke vaardigheden?

Dat is zeker zo. Het horen van verstandelijk beperkten kan heel lastig zijn. Verstandelijk beperkten hebben vaak moeite gedetailleerd uit te leggen wat zij hebben meegemaakt. En dat is in een verhoor wel nodig. Zij hebben meer moeite vragen goed te begrijpen. Vaak hebben zij een beperkte woordenschat en is het lastig voor hen hun eigen gedachten onder woorden te brengen, laat staan dit op een coherente wijze te doen. Verstandelijk beperkten hebben vaak niet alleen op cognitief domein problemen er is doorgaans veel comorbiditeit en zij zijn in stress situaties -en dat is een verhoor situatie bij uitstek- sneller van streek, angstig of boos. Soms kun je überhaupt geen gesprek voeren en moet een verhoor met picto's plaatsvinden. Veel Verstandelijk Beperkten zijn ook gemakkelijk te beïnvloeden, waardoor het risico op een onjuiste verklaring door suggestieve vragen van een verhoorder groter is.

Waarom is er dan toch besloten om het horen van verstandelijk beperkten niet meer door specifieke deskundigen te laten doen?

Voor alle duidelijkheid: de deskundigen voerden tot voor kort alleen verhoren uit van verstandelijk beperkte getuigen/vermeende *slachtoffers*. En dan alleen in die gevallen, waarin men bij de politie van mening was dat de verstandelijke handicap te ernstig was of er teveel bijkomende problematiek was om zelf het verhoor af te nemen. Verstandelijk beperkte *verdachten* werden altijd al door de politie zelf gehoord. Er bestond kritiek op het horen van getuigen door de specifieke deskundige voor wat betreft de verhoorkwaliteit. Overigens vraag ik me af of deze kritiek terecht was: ik heb goede en slechte verhoren door deskundigen gezien, maar datzelfde geldt voor politieverhoorders. In een verhoor moet de verhoorder erg veel doorvragen en ook kritische vragen stellen over de door de getuige verstrekte informatie. Wel is het natuurlijk zo dat gedragsdeskundigen (de externe deskundigen) zijn opgeleid tot het voeren van therapeutische of diagnostische gesprekken. In die gesprekken ligt de focus niet op de waarheidsvinding, maar veeleer op de hulpverlening. Het verhaal van de cliënt vormt het uitgangspunt. Bij het horen van getuigen gaat het nu juist wel om die waarheid. Een gedragsdeskundige begeeft zich in een verhoor dus ineens in een heel andere rol: de rol van opsporingsambtenaar (waarbij het achterhalen van de waarheid de primaire taak is) in plaats van de rol van hulpverlener (waarbij je als het ware uitgaat van de informatie van betrokkene als zijnde de 'waarheid'). En rolverwarring zorgt bijna altijd voor problemen.

Rolverwarring is volgens de beroepscode niet voor niets uit den boze.

Overigens is het nog steeds toegestaan dat deskundigen rechercheurs helpen bij het voorbereiden van verhoren van verstandelijk beperkte getuigen én verdachten en tijdens de verhoren vanuit een regieruimte adviezen geven.

Mogelijke rolverwarring is een goede reden om een gedragsdeskundige niet de rol van rechercheur te geven. De vraag is of het probleem daarmee wel voldoende is opgelost. Het blijft gaan om specifiek kwetsbare doelgroepen. Zijn politierechercheurs wel voldoende opgeleid om kinderen / verstandelijk beperkten te horen?

De rechercheurs die kinderen / verstandelijk beperkte getuigen horen zijn wel degelijk opgeleid om juist die doelgroepen te horen. De rechercheurs volgen een opleiding van een jaar lang. Veel rechercheurs die deze opleiding hebben gevolgd geven trouwens aan dat zij het geleerde niet alleen bij kinderen toepassen. De kennis die zij opdoen over verhoor van kinderen en verstandelijke beperkte getuigen komt hen ook bij algemene verhoren goed van pas. Bovendien kan de rechercheur zoals gezegd altijd om advies van een gedragsdeskundige vragen.

Nu kan ik me voorstellen dat het bij jonge kinderen of verstandelijk beperkten duidelijk is dat je met een specifieke doelgroep te maken hebt (en hulp bij het verhoor moet invoeren). Met Licht Verstandelijk Beperkten is dat een stuk lastiger. Licht Verstandelijk Beperkten zijn helaas wel disproportioneel vaak slachtoffer en niet zelden ook dader. Hoe gaat men daarmee om?

Dat is een heel lastig punt. Bij jonge kinderen wordt altijd met een daartoe opgeleide rechercheur gewerkt. Maar Licht Verstandelijke Beperkte verdachte jongeren kunnen ook door een ‘gewone’ rechercheur worden verhoord. Met name van een verdachte is over het algemeen niet zoveel bekend. De jongere heeft een delict gepleegd en wordt verhoord. Er zijn wel vragen die als een soort checklist aangaande een eventuele verstandelijke beperking kunnen functioneren, bijvoorbeeld: Wat doe je overdag? Als je werk hebt, wat doe je? Hoe ging het leren op school? Of op wat voor school zit je? Wie regelt je geldzaken? Waar woon je, met wie? Is er begeleiding?

Maar zijn deze vragen wel kritisch genoeg om een LVB-jongere te signaleren? Immers: stel je hebt een VMBO-LWOO leerling. Een indicatie voor LWO is onder andere een IQ tussen de 70 en 90. Daarmee kan die leerling qua IQ in de categorie Licht Verstandelijke Beperking vallen. Maar de antwoorden op de bovengenoemde vragen hoeven daar niet recht op af te koersen

Wat doe je overdag: “Ik zit op school”

Als je werk hebt, wat doe je: “Ik loop stage”

Hoe ging het leren op school: “Wel goed, ik ben nooit blijven zitten”

Of op wat voor school zit je: “VMBO 2”

Wie regelt je geldzaken: “Ik en mijn ouders”

Waar woon je, met wie:” Mijn ouders”

Is er begeleiding: “Nee”

Deze antwoorden geven niet direct aanleiding om te denken dat je met een Licht Verstandelijk Beperkte jongere te maken hebt?

Dat klopt, al is het natuurlijk wel de bedoeling dat een rechercheur niet te snel genoeg neemt met een kort antwoord als ‘ik zit op school’, maar daarop doorvraagt: “Welke school zit je?”, “Welke richting?”, etc.

Bij een volwassene zou je kunnen stellen dat hulp bij het invullen van formulieren of het afhandelen van geldzaken een signaal zou kunnen zijn. Voor een jongere is dat normaal, LVB of niet. Het is dus de vraag of die checklist voldoende aanknopingspunten biedt. (Om dat te ondervangen is er ook een checklist opgesteld die bijvoorbeeld op school zou kunnen worden afgenomen.)

Dat lijkt een goed hulpmiddel maar is in de praktijk uitermate lastig. Immers normaal gesproken is een verdachte een jongere die mogelijk een delict heeft gepleegd en verhoord wordt. Om te checken of er mogelijk sprake is van een verstandelijk beperking is informatie van derden bijna onontbeerlijk. Maar om te weten of je te maken hebt met die situatie heb je die informatie juist nodig. En daar komt nog eens bij dat het krijgen van die informatie sowieso een lastig karwei is. Want een verdachte moet eerst toestemming geven om informatie bij derden in te winnen en niet elke verdachte zal dat willen.

Bij een getuige/vermeend slachtoffer is het een andere zaak. Deze is zelf gemotiveerd en heeft er vaak belang bij dat er informatie bij derden wordt ingewonnen. Voor een verdachte is dat belang niet altijd zo duidelijk. Dat betekent vaak geen toestemming om informatie aan derden te vragen. Maar in feite is het nog ingewikkelder. Bij een verdachte moet je toestemming krijgen om deze vragen aan een derde te mogen stellen. En het vervelende is nu juist dat je die vraag aan derden gaat stellen als je denkt dat iemand verstandelijke beperkingen kent en om dat te weten heb je nu juist antwoorden op deze vragen nodig. Vooral bij licht verstandelijk beperkten zit je als het ware zonder dat je het weet in een vicieuze cirkel.

Is het dan niet een gemiste kans dat de Minister bij het beoordelen van de procedure aangaande het horen van jonge en of verstandelijk beperkte verdachte wel gelet heeft op de juridische zuiverheid (geen rolverwarring) maar geen extra waarborgen heeft ingebouwd voor het signaleren en interpreteren van eventuele kwetsbare jongeren?

Ja dat is zeker zo. Het ministerie heeft het belang van goede signalering overigens wel degelijk aangegeven.